

Alexandre Horn

Vem bär skulden för beskjutningen av kärnkraftverket i Zaporizjzja?

Ur *Libération*, 3 september 2022

I flera månader har det största kärnkraftverket i Europa varit skådeplatsen för strider mellan ryska och ukrainska styrkor. De båda sidorna anklagar varandra för att bombardera anläggningen och öka risken för en nukleär katastrof.



Zaporizjzjas kärnkraftverk, med kolkraftverk längst till vänster (Wikimedia Commons, CC 3.0)

”Den fysiska integriteten” av kärnkraftverket i Zaporizjzja i Ukraina ”har kränkts vid flera tillfällen”, sade Rafael Mariano Grossi, chef för Internationella atomenergimyndigheten, IAEA, den 1 september efter en inspektion på plats.

I drygt en månad har bombangrepp drabbat området kring det största kärnkraftverket i Europa, ockuperat av ryska trupper, och väckt oro för en tänkbar nukleär katastrof. Båda sidor varnar för detta men skjuter skulden på varandra.

Det var natten mellan den 4 och 5 mars som den ryska armén tog kontroll över kärnkraftverket i Zaporizjzja. Attacken, hela tiden filmad av en övervakningskamera, varade flera timmar och skapade internationell oro. Strider pågick kring kärnkraftverket, bara några hundra meter från reaktorerna. En administrationsbyggnad fattade eld.

Den 11 mars rapporterade [det amerikanska public service-bolaget] *NPR*, vilket *New York Times* sedan återgav i en artikel i slutet av augusti, att en grovkalibrig projektil trängt igenom

en yttre skiljevägg till reaktor n^o 4 och att en artillerigranat träffat en eltransformator på reaktor n! 6, fylld av eldfängd kylolja.

Ockuperat av ryska trupper

Därefter har de ryska trupperna inte lämnat området kring kärnkraftverket, även om det är ukrainska ingenjörer som svarar för driften. Foton från satelliter och drönare har visat att militärfordon finns på anläggningen, något som det ryska försvarsministeriet förnekat. Samma foton tyder på att de ryska trupperna också tagit över flera byggnader för elproduktion i närheten av kärnreaktorerna. Något som ryssarna också förnekat.

Den 5 juli uppgav *Wall Street Journal* att vittnen på plats sagt att artilleripjäser och stridsvagnar fanns mellan byggnaderna på kärnkraftverket. ”Ockupanterna har bl a fört dit missilsystem, som används för att bombardera den andra sidan av Dnjepr och området runt Nikopol”, uppgav någon vecka senare Petro Kotin, chef för *Energoatom*, det företag som driver kärnkraftverket. Han har i flera månader anklagat de ryska styrkorna för att använda kärnkraftverket som skydd.

Relativ enighet om skadorna

De båda sidorna är överens om en sak: kärnkraftverket utsätts regelbundet för bombningar och anläggningens infrastruktur har skadats. En granskning av vad som sagts av de ukrainska myndigheterna (i första hand via *Energoatom* respektive den ryska armén) leder till nästan likartade slutsatser.

Med ett undantag, den beskjutning som skedde den 21 juli och som så vitt vi förstår är den enda Ukraina sagt sig ligga bakom. Videor om den spreds till och med av den ukrainska underrättelsetjänsten. Man kan där se sk kamikaze-drönare (precisionsstyrda missiler, som exploderar vid nedslaget) träffa militärtält och ryska arméfordon. Verkningarna var precisa och klart målinriktade. Ryssarna sade också att ”reaktordelen av kärnkraftverket i Zaporizjzja träffades inte av de ukrainska drönarna”. Enda oenigheten rör förlusterna i människoliv. Kyiv påstår sig ha dödat ett större antal ryska soldater, medan man från rysk sida bara talar om att personal vid kärnkraftverket skadats.

I övrigt råder konsensus om de skador installationerna åsamkats. Den 5 augusti larmade således *Energoatom* klockan 15.36 via sin kanal Telegram om att rysk artilleribeskjutning träffat högspänningsledningarna vid kärnkraftverket. Knappt en timme sände den ryska arméns nyhetskanal *Zvezda* en video om samma incident med samma slags information, förutom att man nu anklagade ukrainarna för att ligga bakom.

De närmaste dagarna intensifierades beskjutningen och såväl Ryssland som Ukraina rapporterade om stora skador på de tekniska installationerna. *Energoatom* talade om ”risker för läckor av väte och pulvrisering av radioaktiva substanser” samt ”förhöjd risk för bränder”. Och *Zvezda* rapporterade för sin del att ”kanaliseringen för väte skadats, vilket orsakat en brand”.

De båda sidorna har också ömsesidigt anklagat varandra för att sikta på byggnader där använt kärnbränsle förvaras, vattentillförseln eller att beskjutningen kommit allt närmare reaktorerna.

Den 8 augusti visade de ryska ockupanterna videor på ett skadat tak och resterna av en raket (troligen en Smertj) som låg på marken. Den 25 augusti bröts kärnkraftverkets förbindelser med det ukrainska elnätet. Den 29 augusti visade olika Kreml-vänliga kanaler bilder på tre nya raketangrepp, som också gick att se på satellitbilderna från Maxar, bara några meter från reaktorerna.

Ömsesidiga anklagelser

Om det råder enighet om skadorna är detta inte fallet med skuldfrågan. Kreml och dess olika kommunikationskanaler, som *Zvezda*, hävdar att det handlar om ukrainska projektiler. Emellanåt säger man att det handlar om vapen som Ukrainas västliga allierade försett landet med och trycker på riskerna med denna form av eldgivning, allt underbyggt med kartor som visar vilka zoner som riskerar att utsättas för strålning och hur många människor som kan drabbas. ”En situation liknande den i Tjernobyl och Fukushima kan komma att uppstå vid kärnkraftverket i Zaporizjzjia på grund av de ukrainska styrkornas agerande”, löd *Zvezdas* undertext till en karta om vad en sådan katastrof skulle innebära.

Ukraina å sin sida skyller, via *Energoatom*, på den ryska ”invasionsstyrkan”, varnar för de risker för en nukleär katastrof som okupationen av kärnkraftverket innebär (man har till och med rått befolkningen i riskområdet att lämna området och gett anvisningar om vilka doser av jodtabletter som bör intas i ett dramatiskt läge) och fördömt Moskvas ”nukleära terrorism”. Efter bombardemangen den 8 augusti talade även Ukrainas president Volodymyr Zelenskyj om ”nukleär terror” och sade sig vara orolig för att ”ingen nation i världen kan känna sig trygg när en terroriststat beskjuiter ett kärnkraftverk”.

Kärnkraftverket inte vid fronten

Det bör göras klart att kärnkraftverket inte ligger vid frontlinjen. De ukrainska ställningarna finns på andra sidan Dnjepr (floden som löper i närheten av kärnkraftverket) någon mil bort och området söder om kraftverket ockuperas av ryssarna. Den eld som riktas mot anläggningen får därmed betraktas som avsiktlig och inte kopplad till något slumpmässigt på grund av närheten till en stridszon.

Vilket får pro-ryska källor att utpeka ukrainarna som skyldiga. ”Ryssarna ockuperar kärnkraftverket och vad skulle de ha för intressen av att bomba sig själva”, heter det ofta på sociala medier. Och ryssarnas enda intresse av att beskjuta kärnkraftverket är ju också att lägga skulden på Kyiv. Den hypotesen, som ryssvänliga grupper raljerar över, anses ändå vara fullt tänkbar, enligt specialister som *Libération* varit i kontakt med. ”False flag”-operationer (dvs att själv göra sig skyldig till dåd för att sedan kunna anklaga motståndaren) är ett vapen som ryssarna redan använt sig av i desinformationskriget.

Den andra hypotesen (som inte nödvändigtvis utesluter den första) är att skadorna uppstått till följd av ukrainska attacker mot de ryska trupper som ockuperar anläggningen. Hittills har Ukraina bara erkänt en attack (se ovan) på anläggningen, men då betonade man att den skett med drönare och skulle därmed ha varit särskilt precisions-styrd. Vilket framgår av olika videor (samt uttalanden från Moskva), där projektilerna inte träffade några byggnader, utan fordon och ett militärt läger.

För närvarande är det omöjligt att med säkerhet avgöra vilken sida som legat bakom attackerna i fråga. Främst på grund av att anläggningen, ockuperad av ryska trupper, länge varit omöjlig för IAEA:s inspektörer att få tillgång till.

En rysk version omöjlig att verifiera

De flesta västmedier har hittills inte velat peka ut någon skyldig till bombardemangen, även om några lagt fram argument som tyder på att det är ryssarna. Till exempel har franska medier vidarebefordrat uppgifter från *Energoatom* om att projektilerna behövt mellan en och tre sekunder för att nå kärnkraftverket (*Le Monde*) eller mellan en och fem sekunder (*AFP*). Lokala källor gav samma uppgifter till *Libérations* utsände i området. Enligt vapenexperter som *Libérations Check-News*-redaktion talat med skulle den tidsrymden kunna tyda på att elden kommer från mer närbelägna ställningar, och därmed vara ryska. Men mycket är okänt

om de projektiler som använts (det kan handla om både själva banan som hastigheten), vilket gör att sådana påstående, som dessutom bygger på ögonvittnen, inte säger så mycket.

Några journalister, bl a *Libérations* utsände, kunde emellertid tillsammans med ryska myndigheter nå fram till kraftverket den 1 september i samband med IAEA:s besök. De ryska myndigheterna, som höll i besöket, visade då upp en icke exploderad raket som trängt ned i marken och som sades vara ukrainsk (vilket redan kunnat ses på ryska bilder som i början av augusti vidarebefordrades till västliga nyhetsbyråer). Enligt journalisterna på plats ska en representant för IAEA ha påpekat att missilens riktning tydde på att den avfyrats från den ryska sidan. I en filmad sekvens, som fått stor spridning, replikerar en rysk representant att missilen ändrat riktning vid nedslaget. Omöjligt, enligt de experter *Libération* talat med. Marc Garlasco, militär rådgivare vid PAX, en nederländsk NGO, tidigare anställd vid Pentagon och specialist på analyser av vad som händer efter ett raketnedslag, säger: ”Den här sortens missiler har mycket tydliga kännetecken och slår alltid ned i motsatt riktning till den plats varifrån den avfyrats. De gör inte någon kullerbytta, i motsats till Iskander [en annan sorts ballistisk missil], där bakdelen ofta gör en kullerbytta.”

Neil Gibson, en annan vapenexpert som analyserat andra raketattacker, är däremot mycket försiktig i sitt samtal med *Libération*: ”Det finns ingen möjlighet att säga något med exakthet, i synnerhet som ryssarna kontrollerar informationen och inte riktigt går att lita på. Det krävs en analys av hur explosionen skett av någon med tillgång till uppgifter som vanligen bara försvarsministeriet förfogar över för att kunna säga varifrån salvan kommit och även att man har detaljerade kunskaper om den byggnad som träffats.”

På en fråga av tv-kanalen *France 24* om de anklagelser *Energoatom* riktat mot ryssarna var IAEA-chefen Rafael Mariano Grossi noga med att inte uttala sig bestämt. Han sade sig inte ”ha någon möjlighet att bekräfta detta”. Den representant för IAEA, som nämnde ”motstridande versioner” från bägge sidor, gjorde ingen hemlighet av att syftet för det team som IAEA skickat för att på plats undersöka frågan var att kasta ljus över vem som låg bakom attackerna. En målsättning som försvåras av det komplexa också för experter att kunna säga något med bestämdhet, men också av det faktum att det är ryssarna som kontrollerar platsen.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Problemet Zaporizjzja återkommer dagligen i dagspress och andra massmedia. Bl a har *Internationella atomenergiorganet* (IAEA) kommit med ett stort antal varningar under senaste tiden. Exempel:

[IAEA-chefen: Vi leker med elden i Zaporizjzja](#) (*Aftonbladet* 6/9)

[IAEA: Snabb insats krävs för att förhindra kärnkraftsolycka](#) (*DN* 6/9)

[IAEA: Krävs akuta åtgärder vid Zaporizjzja](#) (*SvD* 6/9)

[IAEA om kärnkraftverket Zaporizjzja: Situationen är ohållbar](#) (*Sveriges Radio* 6/9)

[IAEA djupt bekymrat över läget i Zaporizjzja, omedelbara åtgärder behövs för att förhindra en kärnkraftsolycka](#) (*YLE* – svenskspråkig finsk TV 6/9)

[Här är det senaste om Ukrainas största kärnkraftverk Zaporizjzja](#) (*NyTeknik* 7/9)

Se även:

[The russian military lie, manipulate and misrepresent reality at Zaporizhzhya ...](#) (*Energoatom*)